

Ruukki ja tehdas – mielikuvat ja rakennussuojelu

Kulttuuri on vallannut ruosteiset telakkahallit, ränsistyneen köysitehtaan ja Wärtsilän entisen sosiaali- ja varastorakennuksen. Kukapa olisi uskonut vielä tämän vuosikymmenen alussa, että Aurajoen länsirannan epämääräinen telakka-alue vanhoine rotiskoineen on entisen vuosituhannen vaihdetta kaupungin taide-elämän uusi painopiste.

Helsingin Sanomat 17.12.1997.

Sanat *ruukki* ja *ruukinmiljö* nostattavat useimmille mieleen rauhallisella maaseudulla sijaitsevan, idyllisen ja nostalgisen ruukkikylän. Mielikuvaan kuuluu kaunis kesäpäivä. Seppien punamullattujen mökkien tien varressa sijaitsevat rivistöt ilahduttavat kulkijan silmää syreenipensaiden lomasta. Ruukin tuotantolaitosten siluetti heijastuu patoaltaan tynestä pinnasta. Vasarapajojen kalke tosin on jo vaimentunut. Ylväs ruukinkartano, jota toisinaan myös linnaksi kutsutaan, sijaitsee klassisine, vaaleine julkisivuineen muotopuutarhan keskellä. Varakkaat aatelismiehet – värikkäät persoonallisuudet – yksi toisensa jälkeen ovat sitä asuttaneet. Kerrotaan rakennuksen käytävillä vaeltelevan kummituksenkin.

Sen sijaan mielikuva on toisenlainen, kun kyseessä on vanha teollisuusalue tai yksittäinen rakennus, jota kutsutaan tehtaaksi. Sanaan *tehdas* liitetään etupäässä negatiivisia attribuutteja. Ajatellaan ehkäpä toimivaa teollisuuslaitosta suljettuine portteineen, yksitoikkoisine seinäpintoineen ja tupruttavine savupiippuineen. Tehtaan varjossa sekä ihmiset että luonto kärsivät tuotannosta aiheutuvista melu- ynnä muista saasteista. Arvellaan, että tyhjilleen jäänyt, ränsistyneen näköinen tehdas tuo entisille työntekijöilleenkin mieleen vain ikäviä muistoja raskaasta ja likaisesta työstä.

Tänä päivänä ruukinkatuja kansoittavat työläisten sijaan turistit. He ovat tulleet vakuuttuneiksi siitä, että ruukinmiljö, jossa he ovat vierailleet, on kaunis ja historiallisesti arvokas. Sen säilyttäminen kokonaisuudessaan on itsestään selvä asia, varsinainen kulttuuriteko. Mutta koska maaseudun muut vanhat teollisuusympäristöt eivät ole arvokkaita tai edes riittävän vanhoja eikä niiden tyhjilleen jääneille rakennuksille keksitä mitään järkevää käyttöä, ne on syytä purkaa maisemaa rumentamasta.

* * *

1800-luvulla tehdasrakennukset alkoivat Suomessa vähitellen erottua asuinrakennuskannasta. Kaupunkeihin alettiin rakentaa monikerroksisia tehtaita.¹ Näissä »yksittäistehtaissa» tuotanto tapahtui yhdessä ja samassa rakennuksessa. Sen sijaan maaseudulle rakennettiin teollisuuslaitoksia, jotka vaativat ympärilleen tilaa ja muun muassa

¹ Putkonen 1989, 19.

Kuva 1. Oy Sörnäs Ab rakensi 1930-luvulla laatikkotehtaan Tuusulan Jokelaan. Sen suljetulla, autiolla teollisuusalueella sijaitsevien entisten tehdashallien kohtalo on avoin. Valok. S. K. Spoof 1995.

hyödynsivät paikallisia luonnonvaroja. Näissä »prosessitehtaissa» tuotanto eteni horisontaalitasossa matalasta rakennuksesta toiseen.² Maaseudulle perustetun teollisuuslaitoksen oli tarjottava työntekijöilleen yhdyskuntapalvelut kuten asunto, elintarvikkeet tai kouluopetusta. Kaupungeissa tehtailijan vastuu työläisistään päättyi monasti tehtaan portilla.

Vielä 1900-luvun alussa tehtaat savuavine piippuineen kelpasivat jopa maisemapostikortteihin, ja teollisuusrakennusten figuurit komistivat yritysten kirjelomakkeita. Tuohon aikaan esimerkiksi maaseudun teollisuusyhteisöissä työsuhteasunnon sijainti mahdollisimman lähellä varsinaisia tuotantolaitoksia kertoi asukkaana olevan mahdollisimman korkealla yhteisön hierarkiassa.³ Tänään tuskin kukaan haluaa asua tehdasalueen keskellä. Sen sijaan esimerkiksi taiteilijat ja tieteilijät olivat tuotantotoiminnan lopettaneiden ruukkien tyhjilleen jääneissä työväenasunnoissa ensimmäisiä yhteisön ulkopuolelta muuttaneita.

* * *

Mistä tämä ero mielikuvassa ja sen seurauksena myös arvostuksessa ruukkien voitoksi ja tehtaiden tappioksi oikein johtuu? Niin Suomessa kuin Ruotsissakin on kaikista teollisuudenaloista kerätty ja julkaistu paljon juuri ruukkien historiaa ja suullista perinnettä. Samoin varhainen rautateollisuus on rakennustaiteellisesti huomattavine ruukinkartanoineen ollut sekä taidehistorioitsijoiden että museoviranomaisten ensisijaisen mielenkiinnon kohteena.⁴

² Tapper 1986, 40, 45–46.

³ Talve 1969, 31; Härö 1994, 11.

⁴ Mattinen 1985, 8–11; Spoof 1997, 16–19.

Suuren yleisön arvostus ei ole vieläkään läheskään samassa määrin siirtynyt raudanjaloituksesta muille teollisuudenaloille tai iältään nuorempaan teollisuuteen. Tehdastat ovat edelleen suljettuja paikkoja. Jos tehdashallien usein varsin vaikuttaviin, avariin sisätiloihin pääsisi kuitenkin tutustumaan asiantuntevan oppaan avustuksella, oppisi niitakin paremmin ymmärtämään. – Ensimmäinen Suomessa julkaistu teollisuuden historiaan liittyvä matkaopaskin johdattaa lukijansa minnepä muualle kuin rautaruukkeihin.⁵

Lehdistöllä on myös tunnetusti suuri merkitys sekä suuren yleisön että poliittisten päättäjien mielipiteiden muokkaajana.⁶ Seuraavassa tarkastellaan Helsingin Sanomien tehtaisiin ja ruukkeihin liittyntä uutisointia ja otsikointia viiden viime vuoden ajalta. Tarkasteluun kuuluvat kaikki noin 80 artikkelia, jotka käsittelevät tuotantotoiminnasta poistuneita teollisuusrakennuksia tai ruukkialueita. Niistä tuli uutisten aiheita esimerkiksi silloin, kun niiden omistus pohjassa tapahtui muutoksia, niiden suojelusta oli syntynyt kiistaa tai niiden suojissa tapahtuva uudenlainen toiminta oli herättänyt toimittajan mielenkiinnon. Koska artikkelit ja niiden otsikot eivät aina ole lähtöisin samasta kynästä, en etsi yksittäisten toimittajien vaan valtakunnallisesti merkittävimmän sanomalehden toimituksellista linjaa.

Yhteensä puolet kaikista edellä mainituista vuosina 1993–1997 Helsingin Sanomissa julkaistuista artikkeleista käsittelee ruukkeja. Ne ovat kaikki yleissävyltään positiivisia ja ruukkien kauneusarvoja korostavia. Työväenasunnnot mainitaan historiallisiksi ja maisema nostalgiseksi.⁷ Seuraavassa esimerkinomaisesti muutamia otsikoita: »Ruotsinpyhtään idylliset ruukinrannat kunnostetaan vanhan ajan henkeen.»⁸ »Fiskarsin kylässä leikkasi jo satoja vuosia sitten.»⁹ »Menneisyys palaa Mustion linnan puistoon.»¹⁰

Helsingin Sanomat on myös kannustanut lukijoitaan ruukkien arvostukseen: »Ruotsinpyhtään ruukkialue elpyy. Vanhat peruseruukkilaisetkin ovat vihdoinkin alkaneet arvostaa asuinseutuaan.» Kaksi kertaa tarkastellulla ajanjaksolla lehdessä on pohdittu kriittisesti ruukkien suojelua. »Ruukkeja korjataan, sahat ja tiiliteollisuus katoavat.»¹¹ Seuraava otsikko liittyi Suomessa järjestettyyn, rautaruukkien menneisyyttä ja tulevaisuutta pohtineeseen seminaariin: »Mitä vanhalle rautaruukille ei kannata tehdä, jos tavoitteena ei ole turistikäyntä.»¹²

Kun teollisuuslaitos on vanha rautaruukki, sitä myös Helsingin Sanomissa aina kutsutaan *ruukiksi*. Vain kerran toimitukselta on jäänyt tämä ruukki-status huomaamatta: »Aino hukkuu Karkkilassa. Högforsin tehdasalueelle nousi kulttuuriparatiisi.»¹³

Kaikkien muiden teollisuudenalojen vanhoista tuotantorakennuksista on vuosina 1993–1997 julkaistu Helsingin Sanomissa yhteensä saman verran artikkeleita kuin ruukeista kertovia. Nämä ovat pääosin sävyltään neutraaleja, tosin yleensä rakennusten suojelua tukevia.¹⁴ Joukkoon mahtuu vain muutama artikkeli, joissa tehtaiden esteettiset arvot on huomioitu. Tällöin todetaan esimerkiksi Tampereella sijaitsevan

⁵ Ruukkien retki 1998.

⁶ Esim. Luostarinen 1996, 18–20.

⁷ Esim. HS 17.3.1993; 11.5.1996.

⁸ HS 20.3.1996.

⁹ HS 12.8.1996.

¹⁰ HS 29.7.1996.

¹¹ HS 21.2.1996.

¹² HS 28.9.1997.

¹³ HS 11.7.1995.

¹⁴ Esim. HS 23.11.1996, 12.7.1997

Kuva 2. Jokelan Tiilitehtaan tuotantolaitokset muodostivat 1950-luvulla lähes 200 metriä pitkän rakennusrivin. Rautatien puoleisessa päädyssä sijaitsi kuivatun, polttamista odottavan tiilen välivarasto (kuvassa). Se purettiin 1990-luvun puolivälissä uuden tielinjauksen alta. Nykyään tiilitehtaan »julkisivuna» näyttäytyy ohikulkijoille puretun varaston ja uuninsuojarakennuksen välissä ollut väliseinä. Rakennukset toimivat Tuusulan kunnan varikkona. Valok. Nikolai Breneff n. 1955. Museovirasto.

kykevän kenkätehtaan olevan komea.¹⁵ Tehdasromantiikkaa esiintyi vain yhdessä otsikossa, kun kulttuuritoimittaja oli mieltynyt onnistuneesti käyttötarkoitustaan muuttaneeseen tehdashalliin: »Teollisuuden patina ja uusi arkkitehtuuri yhdistyvät Turun konserttitalissa.»¹⁶ Esimerkkinä positiivista mielikuvaa luovasta uutisoinnista on myös vesimyllystä kertonut artikkeli ja sen otsikko: »Kunnostettu Töllin mylly jauhaa taas viljaa. Kyläläiset ostivat ja korjasivat kauniin myllyvanhuksen».¹⁷ Myllyjä ja meijereitä ei tosin aina mielletä tehtaiksi.

Muutaman otsikon sävy kuten »Oluenpanoa tehdään varjossa»¹⁸ on tehtaisiin liitetty negatiivista mielikuvaa tukeva. Esimerkiksi otsikko »Tehtaiden Arabianrannasta kulttuurin kaupunginosaksi»¹⁹ sisältää sen toteamuksen, että tehtaisiin ei liity kulttuuriarvoja. Samaan kategoriaan kuuluu seuraava otsikko: »Elementtitehdas muuttui peli- ja kiipeilypaikaksi. Ankeasta tehtaasta tuli Tuusulan suosituin liikuntapaikka». Kyseisen artikkelin alkukin on asenteellinen: »Ulkoa päin Tuusulan ja Keravan rajalla oleva Bandy-sulkis Oy:n halli muistuttaa itärajan takana olevia teollisuuslaitoksia. Ulkoseinät ovat harmaan ilmeettömiä ja rakennukseen johtava tie kuoppainen kuin jäänytyn kynnöspelto.»²⁰

¹⁵ HS 24.9.1995; Ks. myös 9.10.1996 ja 18.11.1996.

¹⁶ HS 24.11.1994; Ks. myös 27.2.1997.

¹⁷ HS 1.8.1996.

¹⁸ HS 27.6.1996.

¹⁹ HS 15.11.1994.

²⁰ HS 14.11.1996.

Seuraava artikkeli on julkaistu Helsingin Sanomissa marraskuussa 1997. Sen otsikko »Vanha teollisuusrakennus suojellaan Malmilla» on kyllä neutraali, mutta sisältö on varsin negatiivinen: »Helsingin valtuusto hyväksyi keskiviikkona Malmin rautatieaseman lounaispuolelle uuden asemakaavan. Kysymyksessä on rähjäinen vanha teollisuusalue Malmin kauppätien varressa. Alueella on kaksi kookasta, melko huonossa kunnossa olevaa teollisuusrakennusta. Kauppätien varressa oleva talo puretaan, mutta funkistyylinen vuonna 1938 valmistunut Maanviljelyskonetehtas Oy:n rakennus suojellaan. Tehtaan suojelu on herättänyt ristiriitaisia tunteita. Se on rakennettu savimaalle aikoinaan puupaalutusten varaan ja sen kunnostamista ainakin kiinteistölautakunta pitää kalliimpana kuin uuden vastaavankokoisen talon rakentamista. Kiinteistölautakunta olisi halunnut suojelumerkinnän kaavasta pois, mutta siihen valtuusto ei suostunut.» Sitten seuraa toimittajan tekemä kuntokartoitus kyseisestä täystiilitalosta: »Talo on rähjäisessä kunnossa, sillä paitsi että se on kylmillään, sen ulkoista olemusta vastaan on hyökätty spraypurkit kourassa.» Tämän jälkeen toimittaja ei malta olla tuomatta julki omaa ihmetystään siitä, että paikalliset asukkaat ovat ryhtyneet puhumaan rakennuksen säilyttämisen puolesta ja keksineet sille vielä uusia käyttötarkoituksiakin esimerkiksi kerhotalona.²¹

Mainittakoon, että tutkimusajanjaksona on Helsingin Sanomissa julkaistu yhteensä 19 artikkelia, jotka käsittelevät Tuusulassa sijaitsevia, osittain kunnan omistuksessa olevia vanhoja teollisuuslaitoksia Jokelan Tiilitehdasta ja Kellokosken ruukkia. Artikkeleista kolme käsittelee Jokelan Tiilitehtaan alueen kohtaloa.²² Sen sijaan Kellokosken ruukki oli uutisen arvoinen yhteensä 16 kertaa.²³ Tiiliteollisuus on ollut kuitenkin Tuusulan historiassa huomattavasti merkittävämmässä asemassa kuin metalliteollisuus.²⁴

* * *

Suomenkielessä – yleisessä kielenkäytössä – sanalla *ruukki* tarkoitetaan tuotantotoiminnasta poisjäänyttä teollisuuslaitosta, useinmiten raudanjalostuslaitosta. *Ruukki* voi tarkoittaa myös muurauslaastia. Sen sijaan ruotsinkielessä tilanne on toisenlainen. Sanalla *bruk* on paljon eri merkityksiä. Se voi tarkoittaa myös edelleen toiminnassa olevaa tehdasta, vaikkakin se vie useinmiten ajatukset juuri vanhaan rautaruukkiin tai ruukkiyhteisöön. Ruotsissa on tietyillä teollisuudenaloilla tuotantolaitosten nimissä vanhastaan käytössä sana *bruk* ja tietyillä sana *fabrik*. *Bruk*-loppuisia ovat paitsi rauta- myös esimerkiksi lasi-, paperi-, sokeri- ja sementtitehtaat.²⁵ Sana *fabrik* liitetään ruotsinkielessä muun muassa hattu-, tupakka-, villa- ja suklaatehtaisiin.²⁶ Esimerkiksi *tiilitehdas* on ollut ja on edelleen ruotsiksi *tegelbruk*.

Voisi olettaa, että ruotsinkielessä sana *fabrik* olisi huomattavasti nuorempi kuin sana *bruk*. Etymologisen sanakirjan mukaan *bruk*-sana ilmestyi ruotsinkieleen vuoden 1600 paikkeilla. Se on pohjoismaista alkuperää.²⁷ Sana *fabrik* esiintyy kuitenkin

²¹ HS 13.11.1997.

²² HS 26.9.1994, 20.1.1996 ja 15.12.1997. Viimeksi mainitun artikkelin innoittajana oli kirjoittajan joulukuussa 1997 ilmestynyt väitöskirja »Savikkojen valtias», joka käsittelee Jokelan Tiilitehtaan toimintaa ja rakennettua ympäristöä. Spoof 1997.

²³ Esim. HS 13.5.1993, 18.5.1993, 18.6.1993, 8.7.1995, 28.8.1995, 1.12.1995 ja 16.1.1996.

²⁴ Aiheesta lisää ks. Spoof 1997, 281–282.

²⁵ Ordbok över – 1925, B 4325–4326; Östergren 1981, 677.

²⁶ Ordbok över – 1926, F 10; Östergren 1981, 1233–1234.

²⁷ Hellquist 1948, 102.

Kuva 3. 1800-luvun lopun Suomen uudenaikaisimmasta tiilitehtaasta, Rauhaniemen tiilitehtaasta, on Janakkalan Leppäkoskella jäljellä enää rengasuunin rauniot. Savupiippua muurattaessa 1870-luvulla oli turvaututtu venäläisiin muurareihin. Taaempi piippu on Sipilän tiilitehtaan savupiippu 1900-luvun alusta. Valok. S. K. Spoof 1996.

jo vuonna 1716 painetussa Jesper Swedbergin kielenoppaassa. *Fabrik* on omaksuttu ruotsinkieleen ranskasta ja latinasta.²⁸

Tehdas esiintyi suomen kielessä ensimmäisen kerran Carl Heliuksen sanakirjassa vuodelta 1838. Tätä ennen oli aivan samassa merkityksessä käytetty sanoja *ruukki* ja *fabriiki*. Uudissanaa *tehdas* ei kuitenkaan heti otettu yleiseen käyttöön ja sen vastineeksi ehdotettiin sanaa *tekokartano*. Suomenkielessä sana *ruukki* on siis selkeästi vanhempi kuin sana *tehdas*, joka sittemmin korvasi *ruukin* teollisuuslaitosten nimestä.

Suomen varhaiset teollisuudenharjoittajat olivat pääosin ruotsinkielisiä, joten teollisuuslaitosten nimetkin kirjoitettiin ruotsiksi, eikä niillä edes ollut suomenkielisiä vastineita. Niidenkin tuotantolaitosten nimet, joita tänä päivänä esimerkiksi mediassa kutsutaan aina *ruukeiksi*, suomennettiin viimeistään 1900-luvun alussa sanalla *tehdas*. Esimerkiksi moniosaisessa teoksessa »Suomen kauppa, meriliike ja teollisuus sanoin ja kuvin», joka ilmestyi suomeksi ja ruotsiksi vuosina 1906–1915, esiintyvät rinta rinnan muun muassa seuraavat yritysten nimiparit: metalliteollisuudesta A. Ahlströmin Kauttuan tehdas – Kauttua bruk ja Strömforsin rautatehdas – Strömfors järnbruk sekä muusta teollisuudesta: Tölö sockerbruks Ab – Töölön sokeritehdas Oy ja Jokela Gods och tegelbruk – Jokelan kartano ja tiilitehdas. Samalla tavoin Kellokosken

²⁸ Hellquist 1948, 194.

ruukki, jota sen viimeinen patruuna Torsten Carlander-Reuterfelt kutsuu edelleen nimenomaan suomenkielisellä nimellä Kellokosken tehdas, esiteltiin edellä mainitussa teoksessa nimellä Björkboda fabriks ab Mariefors bruk – Marieforsin tehdas.

Olipa teollisuuslaitoksen virallinen nimi ollut 1800-luvulla mikä tahansa, sitä puhekielessä kutsuttiin kuitenkin *ruukiksi* ja esimerkiksi *pruukiksi*. Vielä 1900-luvun alkupuolella sanat *ruukki* ja *tehdas* tarkoittivat aivan samaa asiaa. Jos *ruukki*-sanaa käytettäisiin edelleen samalla tavoin, voisi *ruukeiksi* kutsua myös muita maaseudun tehtaita kuin rautatehtaita.

* * *

Mitä merkitystä sillä sitten on, jos yhtäältä ruukkeja pidetään kauniina ja nostalgisina ja muita tehtaita rumina, tai toisaalta kutsutaanko vanhaa teollisuuslaitosta nimellä *tehdas* vai *ruukki*? Käytännön tasolla mielikuvat vaikuttavat arvostukseen, joka näkyy rakennussuojelukohteiden valinnassa. Maaseudun osalta voidaankin kärjistäen todeta, että ruukit pyritään säilyttämään kokonaisuuksina, mutta tehtaat saavat rauhassa ränsistyä, jonka jälkeen niiden purkaminen on helposti perusteltavissa. On kuitenkin muistettava, että rakennustutkijatkin »löysivät» tehdashallit vasta sitten, kun niitä alettiin enemmän purkaa kaupunkien keskustoista kasvavan kulutuksen tarpeiden tieltä. Tuotantotoiminnassa edelleen olevat vanhat teollisuusrakennukset eivät yleensä ole purku-uhan alaisia.²⁹

Ruukki kannattaisi siis ottaa laajemmalti yleiseen kielenkäyttöön. Se näyttääkin luovan aivan kuin »gloriaa» kohteensa ylle. Kun Kellokosken ruukki täytti vuonna 1995 200 vuotta, kirjoitettiin asiasta Helsingin Sanomissa otsikoiden sana *Ruukki* virkkeen sisälläkin isolla R-kirjaimella.³⁰ Oiva keino kohteen arvostuksen nostamiseen on myös liittää tehtaan nimeen attribuutti *vanha*. Tämäkin tuottaa tulosta, etenkin kun sana *vanha* kirjoitetaan w-kirjaimella niinkuin Hyvinkään Wanhan Villatehtaan kohdalla meneteltiin.³¹ Kun Hyvinkään kaupunki osti villatehtaan alueen, siitä kirjoitettiin useita artikkeleita myös Helsingin Sanomissa. Eräs niistä alkoi tutun kaavan mukaan: »Viinakaupan nurkalta katsottuna vanha villatehdas näyttää vain kaksisataa metriä pitkältä tiilimuurilta – kuin vankilan aidalta.» Mutta sitten toimittaja vaihtaa tyyliä: »Viehättävällä sisäpihalla näkymät ovatkin jo toisenlaiset. Ja mitä kaikkea tiilirakennuksissa onkaan tapahtunut, minkälaisia sankareita ja veijareita siellä onkaan liikkunut...»³² Tampereella keksittiin vanhoihin tehdasrakennuksiin sijoittuva museokeskus nimetä nostalgisesti Vapriikiksi.³³

Samalla tavoin positiivisesti tai romanttisesti kuin *ruukki* suhteessa *tehtaaseen* jäsenyytymielissä *kartano* verrattuna vaikkapa maatilan päärakennukseen. Vaikka sekä *kartano*³⁴ että *ruukki*-termit ovat hankalasti määriteltäviä, ei tämä seikka vähennä esimerkiksi kartanokulttuurin ihailua. *Kartanoihin* voidaankin liittää seuraava rakennussuojeluun liittyvä yleinen huomio: Jos asuinrakennus on tai sitä on tapana kutsua *kartanoksi*, sitä ei tänä päivänä mitä todennäköisimmin tulla purkamaan ainaakaan ilman paikallisten asukkaiden vastustusta.

* * *

²⁹ Mattinen 1987, 178; Ks. myös Mattinen 1985; Vikström 1995; Alzén 1996.

³⁰ HS 28.8.1995.

³¹ HS 17.8.1996, 1.10.1996, 13.10.1997.

³² HS 28.9.1996.

³³ Esim. HS 23.2.1996.

³⁴ *Kartano*-käsitteestä ks. Spoo 1997, 260–261.

Rakennustutkijat pitivät virallisesti rautaruukkina privilegion saanutta teollista ma-
suunia tai esimerkiksi kankirautapajaa.³⁵ Kuitenkin myös rautaruukkeja voitiin niin
vuosisadan alun yrityshakemistossa kuin jo suurvalta-ajallakin tehdasteollisuuden mää-
ritelmän mukaan pitää tehtaina³⁶. Toisaalta olisi teollisen kulttuuriperintömme mah-
dollisimman monipuolisen säilymisen kannalta perusteltua kutsua *ruukiksi* jokaista
maaseudulla toiminutta käsityövaltaista teollisuuslaitosta. Nehän tuottivat aikanaan
rautaruukkien tapaan itse lähes kaikki tarvitsemansa palvelut ja elintarvikkeet. Tällai-
nen patriarkaalinen teollisuuslaitos oli yleensä vielä 1900-luvun alkupuolellakin ra-
kennettu yhteisön hierarkkisuuutta heijastelevaa ruukinmijööideologiaa tai sitä lähei-
sesti muistuttavaa, kenties tiedostamatonta »symbolista asemakaavaa» noudattaen.
Jokainen toimintaansa jatkanut teollisuuslaitos tosin muuttui kilpailukykyensä säilyt-
tääkseen vähitellen ruukista tehtaaksi ja luopui samalla muun muassa maatalouden
harjoittamisesta.³⁷

Nykyään myös teollisuuslaitosten yhtenäiset työväenasuntoalueet on huomioitu
kulttuurihistoriallisesti arvokkaina.³⁸ Toisinaan ne olivatkin huomattavimpien arkkitehtiemme käsi-
alaa.³⁹ Teollisuudenalakohtaiset erot vaikuttivat kuitenkin myös työ-
väenasuntojen tarjontaan. Esimerkiksi tiilitehtaille ei päässyt muodostumaan näyttä-
viä työläisten asuinalueita, sillä valtaosa työläisistä oli kesäkauteen sijoittuvan tuo-
tannon vuoksi kausityöntekijöitä.

Suuren yleisön hyväksyntää nauttivina rakennussuojelun kriteereinä näyttävät ole-
van paitsi kohteen ikä myös se seikka, että kohde on säilynyt mahdollisimman alku-
peräisessä asussaan.⁴⁰ Koneineen päivineen muuttumattomana säilynyt, toimintansa
lakkauttanut tehdas onkin jo sitten niin suuri harvinaisuus, että Suomesta sellainen
pääsee Unescon maailmanperintöluetteloon. Verlan pahvitehdas on toki saanut osak-
seen arvostusta yllin kyllin, vaikka sen nimessä ei esiinnykään sana *ruukki*.⁴¹ Tosin
Verlan esitteissä tehtaan ympärillä mainitaan sijaitsevan nimenomaan *ruukkikylän*.
Yhteisönäkökulma ei Verlassa tosin vierailijalle avaudu muutoin kuin museo-oppai-
den kertaamisissa, entisistä työläisistä kertovissa tarinoissa. Näitä myös toimittajat
siteeraavat Verlasta kirjoittaessaan. Artikkeleissa ei ole juuri puututtu tekniikan kehi-
tykseen tai työväihden kuvaamiseen, joihin Verla nimenomaan tarjoaisi oivat puit-
teet ja joiden takia se on ainutlaatuinen.⁴² Ja juttuja erikoisista persoonallisuuksista
kyllä riittää muillakin teollisuuspaikkakunnilla.

Jos kohta päättäjät saataisiinkin vakuutettua peräti *tehtaaksi* kutsutun teollisuuslai-
toksen säilyttämisen kannalle, vaanivat tyhjilleen jääneitä rakennuksia tunnetusti vie-
lä monet vaarat kuten ilkivalta.⁴³ Se vaurioitti esimerkiksi Tuusulan Jokelassa sijain-
nutta Kolsan tiilitehdasta 1980-luvun lopulla heti tiilenlyönnin loputtua.⁴⁴ Kun tuol-
loin vielä keksittiin vedota siihen, että erillään asutuksesta sijainneet, kunnan omis-
tukseen tulleet teollisuusrakennukset olivat lapsille vaarallisia, purkutuomio pantiin
vitkastelematta täytäntöön.

³⁵ Esim. Härö 1994, 7.

³⁶ Vilkuna 1994, 23–24.

³⁷ Ruukin muuttumisesta tehtaaksi ks. Spoo 1997, 283–285.

³⁸ Mattinen 1985, 36–37; Vikström 1995, 63–65.

³⁹ Esim. Putkonen 1989, 15.

⁴⁰ Teollisuusrakennusten muista kulttuurihistoriallisista arvoista ks. Putkonen 1989, 116.

⁴¹ HS 8.12.1996.

⁴² HS 16.10.1996.

⁴³ Esim. HS 10.5.1995.

⁴⁴ Museovirasto teki alueella syksyllä 1987 valokuvadokumentoinnin, johon myös tämän kirjoittaja osallistui.

LÄHTEET

- Alzén, Annika 1996: Fabriken som kulturarv. Frågan om industrilandskapets bevarande i Norrköping 1950–1985. Eslöv.
- Hellquist, Elof 1948: Svensk etymologisk ordbok I. 3.p. Malmö.
- Helsingin Sanomat (HS) 1993–1997.
- Härö, Erkki 1994: Raudanvalmistus ja rautaruukit Suomessa. – Leineperin rautaruukki. Tutkimus- ja restaurointiraportti. Toim. Erkki Härö. Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 7. Vantaa.
- Luostarinen, Heikki 1996: Citizen Kane ja infokratia. Kriitikot, motiivit ja keinot. – Sopolisilpuri. Mediakritiikin näkökulmia. Toim. Heikki Luostarinen & Ullamaija Kivikuru & Merja Ukkola. Jyväskylä.
- Mattinen, Maire 1985: Teollisuusympäristöt. Teollisuusympäristöjen dokumentointi, tutkimus ja suojele Suomessa. Helsinki.
- Mattinen, Maire 1987: Teollisuushallin nousu rakennusmuistomerkeiksi. – Muistomerkki. Kirjoituksia Antero Sinisalolle. Helsinki.
- Nykysuomen sanakirja 6. Etymologinen sanakirja. Toim. Kaisa Häkkinen. Porvoo 1987.
- Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien V, VIII. Lund 1925, 1926.
- Putkonen, Lauri 1989: Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt. Ympäristöministeriö. Kaavoitus- ja rakennusosasto. Tutkimus 4/1988. Helsinki.
- Ruukkien retki. Historic Ironworks of Finland. Toim. Mirja Turunen. Tampere 1998.
- Spoof, Sanna Kaisa 1997: Savikkojen valtias. Jokelan Tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljöö. Kansatieteellinen Arkisto 43. Jyväskylä.
- Suomen kauppa, merenkulku ja teollisuus sanoin ja kuvin. Kristiania 1906, 1909.
- Suomen kauppa, meriliike ja teollisuus sanoin ja kuvin. Uudenmaan lääni. Turku 1915
- Talve, Ilmar 1969: Teollisuustyöväen työ- ja elämänoloista ennen I maailmansotaa. – Työväenliike kulttuuritekijänä. Toim. Matti Hako. Tampere.
- Tapper, Karl Gustaf 1986: Industriarkitektur vid södra stambanan i Lund 1857–1906. Lund.
- Vikström, Eva 1995: Industrimiljöer på landsbygden. Översikt över kunskapsläget. Studier till kulturmiljöprogram för Sverige. Kristianstad.
- Vilkuna, Kustaa H. J. 1994: Valtakunnan eduksi, isänmaan kunniaksi, ruukinpatruunalle hyödyksi. Suomen rautateollisuus suurvalta-ajalla. Historiallisia Tutkimuksia 188. Tampere.
- Östergren, Olof 1981: Nusvensk ordbok I. Stockholm.

SUMMARY

Images as a factor steering the conservation of the industrial heritage

Among Finns, the image of ironworks (Fi. *ruukki*, Sw. *bruk*) founded before ca. 1850 is clearly more positive than that of any other industrial facilities (Fi. *tehdas* – factory). Mental images of this kind appear to steer conservation measures associated with the industrial heritage.

The media play a leading role in shaping conceptions and images. The present paper reviews articles of the past five years in Finland's leading daily on industrial facilities that have been taken out of use. Fifty percent of these items were on the old ironworks of the rural areas. They are described as beautiful, valuable and nostalgic sites. More recent factories are described in more neutral terms, but in some connections they are presented even as ugly, dirty or run-down.

Old ironworks have been the subjects of a great of attention not only among architectural historians but also in the collection of oral heritage. In blunt terms, it can be claimed that of the industrial buildings of the countryside the old ironworks are protected but factories are left to fall in disrepair, after which it is easy to argue for their demolition. In many cases the only difference between them is the use of a different term.